

ritualium artificum in eadem fabrica laborantium dicam, unus præcipue refulsit, qui nuper rebus humanis excessit, et qui plus nobis omnibus laboravit, dominus videlicet abbas Willelmus, de cujus clarissimis actibus et vita laudabiliter et mirabili conversatione varitas nostra non sufficit quod sentit ad plenum referre. Jotsaldus in Planctu de ejusdem beati Odilonis obitu Willelmum simul et ipsum Odilonem iisdem versibus celebrat, quos infra in Odilonis Elogio proferemus. Eundem vetus auctor Chronici Fiscamnensis *liberalibus artibus apprime eruditum, atque disciplinis ecclesiasticis, cunctisque spiritualibus officiiis.... virtutum gratia imbutum et illuminatum* fuisse scribit. Hinc nullum ferme fuit in Romano imperio monasterium, quod Guillelmi curæ non commissum fuerit, quorum nonnullis ipse præfuit, aut discipulos suos præfecit: cæterorum vero abbates, qui jam illis præerant, suis exemplis ac monitis ad accuratam regularis disciplinæ praxim adduxit. *Beatæ memoriæ, inquit idem auctor, Willelmus abbas suæ religionis affluentia totius partes Romani imperii illustrabat, abbatumque multorum tepidos animos sui fervoris imagine reformabat et accendebat.* Eum Sigebertus, ad annum 1027, recenset inter abbates *nominabiles, quorum opera religio ecclesiastica sæculo XI floruit. In Francia quidem et Burgundia.... per Guillelmum Divionensem severitate reverendum.* Denique, ut habet Glaber loco laudato, *quodcunque monasterium proprio viduabatur pastore, statim compellebatur tam a regibus vel comitibus, quam a pontificibus, ut meliorandi gratia illud ad regendum susciperet.* Hinc ipsum quadraginta fere monasteriis præfectum fuisse idem auctor asserit, quorum pleraque chronographus Benignianus recenset, videlicet præter Benignianum de quo agit, Verziacense, Besuense, Reomaense, Tornodorensis, Melundense, Sancti Arnulfi Mettense, Sancti Apri Tullense, Gorziense, Fiscamnense, Gemeticense, sancti Audoeni Rotomagense, sancti Michaelis in monte Tumba, Sancti Faronis Meldense, Sancti Germani Parisiense, Fructuariense, Sancti Amatoris prope Lingonas, Sanctæ Mariæ prope Saxoniacum-fontem, quibus addit Glaber monasterium Sancti Saturnini ad Rhodanum fluvium, quod modo in prioratum redactum est, monasterio Ambroniacensi subjectum. De his omnibus seorsim agere non vacat, at de Fructuariensi, quod idem vir sanctus in fundo paterno condidit, ac de Fiscamnensi in quo defunctus est, nonnulla subjicimus ex eorumdem locorum monumentis. De Benigiano vero et Besuensi potissimum scribere chronographi istorum monasteriorum, quorum excerpta inferius proferemus.

4. Porro etsi nullo publico cultu, quod quidem sciamus, apud veteres sanctus Willelmus honoratus fuerit, illum tamen in fastis sacris ad diem Januarii, qui ejus natalis est, inter sanctos inseruerunt Arnoldus W.onet Ugo Menardus in Menologio ac Martyrologio Benedictinis quos imitati recentiores omnes, *sancti* nomine donarunt: nec immerito, cum tanta præsto sint ad illius sanctitatem demonstrandam argumenta, vix ut ulla pro quovis hujus sæculi sancto certiora reperiantur, nempe mortis præcognitio, miraculorum patratio, ac præ cæteris integerima vita, ac regulæ monasticæ observatio singularis. Hinc Glaber Vitæ ejus scriptor, vir gravis et magnæ auctoritatis, capite ultimo, sancti Guillelmi mortem ad *sanctum deificum lumen transitum* appellat, observatque, quod notatu dignissimum est, quæ in vivis adhuc agens operatus erat miracula, etiam et post mortem ad ejus sepulcrum perdurasse. Audiendus est in lib. IV Historiarum, c. 4. *Unum restat, inquit, quod novi ibidem (in sancti Guillelmi Vita) minime contineri. Migravit enim præcæcus Pater a sæculo ad beatorum requiem in Neustriæ partibus, in Fiscamnense videlicet monasterio... sepultusque est, uti tantum condecebat virum, in loco optimo ejusdem ecclesiæ. Post aliquot fere dies contigit, ut puerulus ferme decennis valida confectus ægritudine ad sepulcrum illius gratia recuperandæ salutis duceretur, ibique a parentibus dimissus, decubabat solus. Qui subito respiciens, vidit super idem sepulcrum insidentem aviculam, formam columbæ præferentem, quem diu intuens obdormivit; dehinc leni expletus somno evigilans, ita se reperit incolumem, ac si nihil ægritudinis persensisset. Suscipiunt itaque lætiparentes suum, fit omnibus commune gaudium.*

5. Sancti Guillelmi corpus in majori Fiscamnensi basilica tumulatum est, in conspectu euntium ac redeuntium fratrum, inquit V. lxx auctor, hoc est ante sancti Taurini Elzevicensis episcopi altare, quod hodie sancti P. Benedicti appellatur. Ex hoc autem loco postmodum in sacellum beatæ Mariæ Magdalænæ sacrum (quo tempore quæ de causa ignoratur) ad latus Evangelii translatum est, ubi hodieque in sarcophago lapideo, tres pedes longo ac novem pollices lato, intra parietis cameram ad septentrionem inclusum asservatur, cum hac in plumbi lamina inscriptione, quæ anno 1658 detecta est.

*Abbatem plenum lector cognosce diernm
Nomine Willelmum, hic recubare senem.
Iste loci primus pastor præfulserat hujus,
Quo statuit multos dante Deo monachos.
Juni prima dies animæ nova claruit ejus
Cui nova Jerusalem obviam tota fuit.*

DE MONASTERIO FRUCTUARIENSI

A BEATO WILLELMO CONDITO

per cætera monasteria, quæ Willelmus noster rexit, prærogativam, quod ab eo in suæ ipsius paternæ hæreditatis fundo conditum fuerit, indeque plurimum ejus initii notitia profutura sit ad illustranda ejusdem beati viri gesta. Situm est inter duo flumina Orcum et Amalodem in Gallia Subalpina, intra Eporediensis diocesis fines. Conditum primo fuit et dotatum liberalitate fratrum beati Willelmi, aliorumque ipsius consanguineorum, tum variis aliorum donationibus auctum, ac demum principum et summorum pontificum diplomatibus et privilegiis firmatum et munitum, nulli fere totius Italiæ monasterio tum nobilitate, tum divitiarum affluentia, cessit. Ejus natalia paucis exprimit vetus auctor his versibus, quos Franciscus Augustinus ab ecclesia, ex antiquo monasterii Chronico descriptos, Historiæ suæ Pedemontanæ inseruit

Si quis Fructuariæ mavult prænoscere quando

Cœnobii cœptum rite fuisse opus :

Millesimus sublimis erat tunc tertius annus

Partus virginei Principis ætherei.

Martii septenæ, seu indictio prima Kalendæ,

Tempus vel cursum ambo suum peragunt.

Rex Ardoinus sceptri moderamine fissus

Regnat in Hesperia, tendit in Ausoniam.

Adjuvat ipse locum Dominus, quem munere dotat,

Rebus consuluit fratribus assiduus.

Præsul Ottobianus quod jure dicando sacravit,

Abbas Willelmus construit hoc Domino.

2. Sed nemo melius monasterii sui natalia exponit quam ipse Willelmus, cujus ideo chartam a laudato auctore ex Fructuariensi archivio relata describitur infra.

3. Quo anno instrumentum istud confectum fuerit incertum mihi est, cum id aut non expresserit ipse Willelmus, au certe datam omiserit qui ipsum ex autographo descripsit, qui etiam aut ob legendi imperitiam, aut nescio qua alia de causa, monumentum istud adeo pretiosum multis mendis videtur respersisse. Cæterum ex variis chartis quæ a Guichenone in Bibliotheca Sebusiana, et ab Ughello, tomo IV Italiæ Sacræ in episcopis Eporediensibus referuntur, patet nihil a Willelmo abbate omissum fuisse ut Fructuariensis monasterii libertatem, tum in temporalibus, tum in spiritualibus, adeo firmiter stabiliret ut posteris temporibus, facile non convelleretur. Primum ab Henrico imperatore confirmari sibi curavit quæcunque aut a suis propinquis aut ab aliis piis viris monasterio tradita fuerant. Exstat ea de re ejusdem Henrici diploma, datum anno 1014, ex quo non solum multa de variis possessionibus quas jam tunc possidebat cœnobium Fructuariense comperta fiunt, verum etiam exinde innotescunt, tum nobilissimum Willelmi nostri genus, tum alii nonnulli viri illustres, qui postpositis mundi illecebris tunc temporis eo in loco monasticam vitam du-

mentiam adiit petens quoddam monasterium nostra auctoritate corroborari, situm in loco qui dicitur Fructuaria, ex propria hæreditate fratrum ejus Godfredi, Nitardi atque Roberti, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctique Benigni martyris constructum, velut in charta judicatus a Gonthardo diacono edita continetur. Cujus precibus susceptis prius regali præcepto confirmavimus, » etc. Inter alios monasterii benefactores recenset Othonem Willelmum, nostri Willelmi consanguineum, ut supra diximus, cujus complures exstant chartæ in Benigniani sicut et in Fructuariensi monasterii favorem datæ. « Habeat et teneat quieto jure castellum Longobardorum cum omnibus suis pertinentiis, et omnia prædia illa et cortes, quas dedit Ottho, qui et Willelmus, comes, filius Adalberti, nepos Berengarii regis, ipso loco infra fines Longobardiæ ex hæreditate parentum et propinquorum suorum. Statuimus etiam per hanc nostri præcepti firmitatem in perpetuum habendas omnes terras illas, quas habere debet jam sæpe nominatum monasterium ex hæreditate Roberti, quondam viri nobilissimi, qui fuit genitor jam dicti abbatis Willelmi... Confirmamus omnem illam hæreditatem et possessiones, quæ ex paterno et materno jure debebantur Otberto, qui fuit filius Gerardi, et nepos Otberti comitis, qui fecit hæredem suam sanctam ecclesiam Fructuariensem, quando pater ejus et ipse reliquerunt mundum, dantes se et omnia sua Deo, factis monachis... » Sub finem enumerat cellas, seu prioratus, qui jam tunc a monasterio illo pendebant; scilicet cellam « Astensem, cellam Navigensem, cellam in Quaranta, cellam in Cavalliaca, cellam in Paderno, » etc.

4. Anno Christi 1023, aliud item privilegium ab eodem imperatore obtinuit Willelmus, quo monasterium Fructuariense, « prout in charta judicatus a Gunthardo diacono edita continetur, » sub speciali sua defensione suscipit, ac privilegium Benedicti VIII confirmat. « Dehinc, inquit, ut stabilius permaneat imperiali auctoritate corroboramus, sub nostra defensione ea ratione recipimus, ut nullus dux, marchio, etc. Statuimus quoque, et Dei nostraque auctoritate confirmamus, ut idem locus supra memoratam libertatem in cunctis obtineat, et quæcunque de ejus libertate et stabilitate, de abbatis electione et consecratione a domno apostolico Benedicto multisque episcopis in privilegiis et synodalibus decretis statuta sunt, rata omni tempore et inconcussa firmitate subnixâ conserventur. » Observat Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi Willelmum nostrum, quem « rectorem strenuum et religione præstantissimum » appellat, beato Henrico acceptissimum fuisse. Et paulo inferius eundem Willelmum « supra regulam dictum fuisse ait a rigore ferventioris propo-

8. Post Henrici Augusti obitum Concavus eius

charta patet, quæ ab eodem Guichenone refertur, in qua Joannes ejusdem loci abbas memoratur, qui in Chronico Benigniano, supra, appellatur *Joannelinus* et Henricus, ejusque successores Augusti « in fratrum sodalitiis » dicuntur adsciti. « Dignum duximus Fructuariense cœnobium litteralibus præceptis confirmare, exorante domno Willelmo Divionensi abbate, qui, prædictum monasterium ex prædiis, elemosynisque propinquorum suorum ac cæterorum fidelium Christi a fundamentis construens, plurimos secundum regulam sancti Benedicti Deo servientes inibi congregavit. Nos nostrosque in perpetuum successores, prout divinæ memoriæ prædecessorem nostrum Henricum suo ac fratrum contubernio sociaverit, omnium benefactorum suorum participium habere cupiens, primum ejusdem cœnobii abbatem, nomine Joannem, ejus in præsentia consecrari fecit, et tam ipsum quam totum eundem locum suæ imperialis tutelæ commisit, ea maxime pro causa ut eandem illi in omnibus libertatem conservet quam Cluniacense monasterium habere dignoscitur. Nos ergo salutis nostræ consulentes, » etc. Privilegia quoque et synodalia decreta Benedicti papæ cæterisque episcoporum confirmat iisdem verbis ac in Henrici diplomate supra laudato; quod et ab aliis imperatoribus, imo et a pontificibus Romanis factum fuisse observat Franciscus Augustinus ab Ecclesia in Catalogo Fructuariensium abbatum, Historiæ chronologicæ Piedemontanæ cap. 27, ubi Joannem abbatem hic memoratum Guidonis comitis sancti Martini filium, Arduinique Italiæ regis nepotem fuisse dicit.

6. Non minori devotione Robertus Francorum rex erga monasterium Fructuariense tenebatur quam imperatores, quamvis esset extra sui ipsius ditonem situm. Unde cum ab eo requisisset Guillelmus honorum aliquot confirmationem, quæ in Francia monasterio suo concessa fuerant; ultro ei piissimus rex præbuit assensum, atque generali præcepto asseruit Fructuariensi monasterio quæcunque vel jam data ipsi essent, aut quæ postea forte traderentur, intra regni sui fines (Vide supra in ROBERTO rege inter præcepta ejus ecclesiastica.

7. Proterenda nunc Lamberti Lingonensis episcopi charta, qui Fructuariensis monasterii subjectionis a Divionensi immunitatem, quam a Brunone Guillelmus impetraverat, confirmavit. Cujus tamen nullum habebatur publicum instrumentum, quod Bruno morte præventus rem non absolvisset. Hæc autem charta est veluti cæterarum omnium quæ (sic) asserenda monasterii ejusdem libertate supra protulimus compendium. Habetur centuria II, num. 79, ex archivio regio Taurinensi descripta.

A *decessoris nostri Brunonis adimplere nequivit benignitas, nostræ benevolentiam perficeretur auctoritate. Quod quidem non immerito tanto facilius debet impetrare quando Dei cognoscitur zelo id omnino postulare. Quidam enim suus carnali propagine germanus, nomine Godefredus, ad sanctam veniens conversionem totum quodcunque habuit secum Deo devote contulit, ea maxime intentione ut de proprio suo construeretur monasterium, quod ne alicujus episcopo vel cœnobio fieret aliqua subjectione obnoxium, solerti pertractatum est consilio ut in quodam loco, antiquitus Fructuaria dicto, ædificaretur, quod legalem per chartulam a Nitardo et Roberto germanis ipsius Godefredi cuidam Guntardo levitæ traditus est, ut ipse inde faceret judicatus testamentum sub liberrima omnino conditione. Quod et factum est, sed non sine multorum, maxime Arduini regis et Bertæ uxoris ejus adjutorio; quorum sagaci industria legali legaliter confirmata sunt testamenta, et sancto Divionensi cœnobio non parvi pretii, ut patet, collata sunt ornamenta, scilicet textum unum auro, gemmis et lapidibus mire ornatum, casula auro decorata, duæ stolæ deauratæ cum earum manipulis, et unum cingulum, atque quatuor amicti similiter deaurati. Quod et ideo facere studuerunt ut et locus, unde Fructuariensis videlicet sumpsit exordium, his honestaretur emolumentis, et hoc memores in posterum non habeant unde scandalum struere iniqua possent voluntate. Et nos igitur æquitatis jura appendentes et animarum lucris magis quam cupiditatibus perversorum consulentes, sed et sancti prædecessoris nostri promissa complentes, a privilegiis quoque apostolicis atque decretis episcopalibus, a præceptis denique imperialibus ac regalibus non discrepantes, Fructuariense cœnobium cum omnibus quas possidere videtur rebus, tam mobilibus quam immobilibus, in nulla subjectione, in nullo jure cuiquam nostri episcopii pertinentiæ obnoxium proclamantes, quinimo sub proprio pastore, ut per omnia absoluta libertate a Romana sede sibi concessa potiatur et a sublato hujusmodi subjectionis vinculo constet alienum, volumus et nos et statuimus, sub synodali decreto, ut nullus monachus, aut præscripti videlicet domni W. abbatis successor, contra præfatum locum aliquid querelæ vel calumniæ inferat, vel quidquam proprietatis seu subjectionis requirat. Ut sit igitur ipse locus, Fructuaria dictus, nostra quoque auctoritate inconvulsa stipulatione liber et absolutus, et ab omni querela immunis, et in fructificandis animabus semper Christo duce sacris aptus incrementis, testibus ex nostro clero admissis nostra subscriptione signamus. Signum Lamberti Lingonensis sedis episcopi. Signum Beraldi archidiaconi. Signum Beraldi abbatis sancti Stephani Divionensis.*

8. Fructuariensis monasterii celebritate multi alle-
cti, non solum sua ei, sed et se ipsos tradidere; ex
iis celebris fuit Arduinus, Italiæ rex, qui, rebus
male adversus Henricum imperatorem gestis, sæ-
culo valedicens in monasterium prædictum se re-
cepit, ubi defunctus et sepultus a nonnullis Beati no-
mine donatus est. Hoc titulo insignitur in Benedi-
ctino Menologio Bucelini, ubi die 2 Martii, anno 1018
obiisse memoratur. Hæc sanctitatis opinio qua Fru-
ctuaria tunc temporis commendabatur, ad posteros
etiam transmissa fuit, ut ex variis chartis facile
colligi potest, quæ a Guichenone referuntur. Locum
hunc præ cæteris coluit Agnes imperatrix, Henrici
Augusti mater, cujus, et beati Annonis Coloniensis
archiepiscopi interventu Alexander II summus ponti-
fex privilegia ejusdem monasterii suo diplomate
confirmavit anno 1070. Certe cum beatus Anno, ut
refert Lambertus Schafnaburgensis, auctor æqualis,
in Italia agens ad Fructuariense monasterium ora-
tionis causa divertisset, « ibi admiratus monacho-
rum arctissimam et secundum regulæ instituta con-
versationem, nonnullos eorum in opere Dei proba-
tissimos secum rediens abduxit » quos in monaste-
rio Sigeburgensi a se ipso condito constituit. Quæ,
inquit idem auctor, occasio fuit ut in cæteris quo-
que monasteriis regularis observantia repararetur.

9. Sed et ipsa Agnes Augusta, sæculi vanitate
abnegata, prius quam Romæ sedem fixisset, apud
Fructuariam morabatur. Quantum vero ejusdem loci
monachos veneraretur, ex ejus epistola, quam paulo
ante quam apud eos secederet scripsit, conjici po-
test, sic autem se habet apud Guichenonem, Cen-
turia II, num. 77, ex Chartario Fructuariensis de-
scripta :

*A. imperatrix et peccatrix A. [Andræ] Patri bono
et fratribus in Fructuaria congregatis, in nomine Do-
mini. Servitum ancillæ, cujus oculi in manibus do-*

*minæ suæ sunt, conscientia mea terret me pejus om-
ni larva omnique imagine. Ideo fugio per sanctorum
loca quærens latibulum a facie timoris hujus, nec mi-
nimum desiderium est mihi veniendi ad vos, de qui-
bus comperi quia vestra intercessio certa salus est;
sed nostræ profectiones in manu Dei sunt, et non in
nostra voluntate. Interim vero mente adoro ad pedes
vestros, rogans ut Gregoriana pietate in Trajanum pe-
tatis mihi veniam a Domino; quia namque ille unus
homo ab inferni claustris exoravit paganum, nulli
vos facile salvabit Christianam unam. Quod si de-
creveritis, peto ut in signum pietatis societatem et
fraternitatem vestram mandetis, et mittatis mihi
quam primum. Rogo etiam ut parvum quod mitto mu-
nusculum admonitionis signum suscipere dignemini,
quatenus credam quia de me curare incæperitis. Va-
lete, et tu, Pater bone, diligenter commenda me spiri-
taliore fratribus de cænobiis atque cellis, ut fa-
ciant me participem in orationibus et jejuniis atque
omnibus benefactis suis.*

10. Eadem Augusta interveniente Henricus impe-
rator, filius ejus, monasterio Fructuariensi Rivum
totum cum omnibus appendiciis suis in comitatu
Aquensi dedit, ut ex ejus charta certum est, quæ
centuria XI, num. 76, refertur. Initio sæculi se-
quentis patriarcha Jerosolymitanus cum Fructua-
riensis monasterii fratribus societatem iniiit, cujus
ea de re epistola habetur ibidem, num. 73. Totus
est in Fructuariensis monasterii laudibus descri-
bendis Petrus Damiani opusculo 18, cap. 3, ad
Adelaidem comitissam, ubi se ibi decem diebus
hospitio susceptum fuisse perhibet. Perseverat etiam
nunc celebre istud cœnobium spirituali simul et
temporali jurisdictione amplissima gaudens, in quo
Mauricius Sabaudia ducis filius, qui eidem loco
initio sæculi currentis præerat, collegium canoni-
corum sæcularium instituit.

DE MONASTERIO FISCAMNENSI.

1. Etsi abbatis nomine quadraginta fere mona-
steriis, ut habet Glaber, beatus Guillelmus præfue-
rit, eumque, pro reparata disciplina regulari aliisque
beneficiis, quam plurima Galliarum et Italiæ cœno-
bia certatim sibi vindicent, præ cæteris tamen hanc
habet prærogativam percelebre sanctissimæ Trini-
tatis Fiscamnense monasterium, quod, post annos
ferme triginta regiminis, ipsius sepulcro insignitum
fuerit. Certe cum anno 1001 Fiscamnensis mona-
sterii regimen suscepisse, diserte habetur in duplici
Chronico, apud Labheum, tomo I Bibliothecæ novæ,
quorum unum Rothomagense. alterum Fiscam-

gnensis fines, quamvis omnino liberum, situm in
Caletis ad prospectum maris, quo in loco Waningus,
vir nobilis, sæculo septimo monasterium virginum
construxerat; sed eo per Nortmannos destructo,
aliud pro viris Nortmanniæ ducum liberalitate sæ-
culi hujus initio consurrexit, illudque etiam nunc
opibus et nobilitate cæteris provinciæ cænobiis
præeminet, sub nostra sancti Mauri congregatione.
Wanangi primi ejus fundatoris Vitam, seu potius
mutila ipsius Vitæ fragmenta ex incertis auctoribus,
sæculo secundo protulimus. Præter hanc Vitam
habemus præ manibus ex codice ms. ejusdem ma-